

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

АКУЛОВА НАДІЯ ЮРІЇВНА

УДК 821.161.2-3 Івченко. 09

ПРОЗА МИХАЙЛА ІВЧЕНКА (СЕМАНТИКА, ПОЕТИКА)

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент **Гноєва Ніна Іванівна**, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри історії української літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор **Галич Олександр Андрійович**, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри теорії літератури та компаративістики;

кандидат філологічних наук, доцент **Сиротенко Валерій Павлович**, Слов'янський державний педагогічний університет, доцент кафедри української мови та літератури.

Захист відбудеться «25» березня 2010 року о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.07 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, площа Свободи, 4, ауд. 6-85.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (61077, м. Харків, площа Свободи, 4).

Автореферат розісланий «___» лютого 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Кремінська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Загальна картина історії української літератури доби «розстріляного відродження» – часу стрімкої еволюції національної естетичної думки під впливом західноєвропейських модерністських тенденцій – сьогодні все ще потребує доповнення й уточнення. Однією з продуктивних форм такого доповнення бачиться осмислення окремих постатей означеного періоду, творчість яких з відомих причин опинилася на маргінесах вітчизняного культурного поля. Таким є Михайло Євдокимович Івченко – непересічний прозаїк лірико-філософського, імпресіоністичного стильового напрямку. Уся творчість письменника постає як своєрідний спосіб мистецької конкретизації світоглядної позиції митця, що сформувалася під впливом філософських ідей Р. Тагора, Ф. Ніцше, Г. Сковороди та ін. Витворюючи свій поетичний світ, письменник значно розширив проблемно-стильовий діапазон української прози першої третини ХХ століття. Його творчість, поруч із художньою спадщиною А. Головка, М. Ірчана, Г. Косинки, В. Підмогильного, М. Хвильового та ін., по праву може розглядатися як самобутнє художнє явище на шляхах розвитку українського літературного модернізму 1920-х рр.

Доцільність і актуальність створення комплексного дослідження, спрямованого на вивчення семантики й поетики прозового доробку М. Івченка, пояснюється тим, що праці сучасних фахівців-літературознавців (В. Агеєва, С. Журба, В. Мельник, Р. Мовчан, О. Романенко, О. Філатова, П. Ямчук та ін.) хоч і висвітлюють різноаспектно специфіку художнього світу М. Івченка, однак не формують цілісного уявлення про своєрідність художнього світу й особливості творчого методу письменника, що дозволило б оцінити особистий внесок митця в український історико-літературний процес.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за програмою «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури ХІХ–ХХІ ст.».

Мета дослідження полягає в цілісному системному осмисленні особливостей семантики й поетики прозового доробку М. Івченка крізь призму естетичної парадигми імпресіонізму.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань** дослідження:

- розкрити особливості рецепції творчості М. Івченка в критиці й літературознавстві;
- розглянути теоретичні аспекти вивчення семантики й поетики;

- з'ясувати поетикальні константи та особливості семантики творів М. Івченка й дослідити шляхи їх художньої реалізації через аналіз мотивної структури його прози;
- простежити специфіку вираження ідейно-філософської проблематики в інтелектуальній прозі М. Івченка;
- виявити типологічні риси імпресіоністичного хронотопу в системі поезики М. Івченка;
- охарактеризувати індивідуальні особливості поезики психологізму М. Івченка.

Об'єктом дослідження є повісті та новели М. Івченка, які увійшли до збірок «Шуми весняні» (1919), «Імлистою рікою» (1925), «Порваною дорогою» (1926), «Землі дзвонять» (1928), роман «Робітні сили» (1928) і повість «У сонячнім колі» (1929), а також твори, які залишилися поза названими виданнями.

Предметом дослідження, відповідно, є особливості семантики й конститутивні ознаки поезики прози М. Івченка.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи стали розвідки вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені загальним питанням поезики (М. Бахтін, А. Єсін, Д. Лихачов, М. Кодак, О. Потебня, А. Ткаченко, В. Халізов, Р. Якобсон та ін.) і семантики (Р. Барт, Ю. Лотман, Ю. Степанов та ін.). Важливими для дослідження були також студії Л. Алпатова, Л. Андреєва, О. Вальцеля, О. Євніної, Ю. Кузнецова, С. Пригодія, у яких розкриваються філософські основи й загальнотеоретичні аспекти імпресіонізму як мистецького напрямку кін. ХІХ – поч. ХХ ст., а також роботи провідних фахівців з історії української літератури – В. Агеєвої, Н. Зборовської, Н. Михайловської, В. Мельника, Р. Мовчан, С. Павличко та ін.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні описового, елементів біографічного, культурно-історичного, компаративного методів. У роботі використовується також методика текстуального, типологічного, елементи мотивного та структурно-семантичного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше:

- виявлено основні мотиви прози М. Івченка й показано їхній внутрішній системно-типологічний взаємозв'язок, доведено, що пантеїстичний і екзистенційний комплекси мотивів визначають ідейно-образну та проблемно-тематичну специфіку творчості письменника;
- проведено паралелі між творчістю М. Івченка та індійського поета-філософа Р. Тагора, що дало можливість уточнити важливі положення світоглядної концепції українського письменника;
- здійснено спробу розкрити нові аспекти проблемно-філософського дискурсу роману М. Івченка «Робітні сили» та повісті «У сонячнім колі», що дозволило визначити особистий внесок письменника в розвиток української інтелектуальної прози 1920-х рр.;

– на широкому фактичному матеріалі ґрунтовно розглянуто специфіку часопросторової структури прози М. Івченка, а також простежено типологічні закономірності літературного психологізму в індивідуальній творчій системі письменника, враховуючи їх імпресіоністичну модифікацію;

– у світлі комплексного системного підходу досліджено поетикальні особливості прозового доробку М. Івченка через аналіз структури та семантики конкретних творів.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні наукових уявлень про специфіку художнього світу М. Івченка та встановленні місця його творчої спадщини в українській літературі періоду «розстріляного відродження».

Практичне значення роботи полягає в тому, що її основні положення та висновки можуть бути використані під час викладання курсу історії української літератури у вищих та середніх навчальних закладах, у спецкурсах та спецсемінарах із проблем українського модернізму, при написанні курсових і дипломних робіт, а також при подальшому вивченні творчого доробку М. Івченка.

Особистий внесок здобувача. Робота виконана самостійно, без участі співавторів.

Апробація результатів дослідження здійснена на засіданнях кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а також на наукових конференціях і наукових читаннях, серед яких: Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні проблеми сучасної компаративістики» (Бердянськ, 10–12 вересня 2007 р.); Міжнародна наукова конференція «Криза теорії» (Чернівці, 18–19 жовтня 2007 р.); наукові читання «Інтертекстуальний вимір літературної творчості Григорія Сковороди» (Бердянськ, 6 грудня 2007 р.); VI Всеукраїнська наукова конференція «Слобожанщина: літературний вимір» (Луганськ, 15 лютого 2008 р.); II Міжнародна наукова конференція «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (Горлівка, 22–23 травня 2008 р.); IV Міжнародна українсько-канадська наукова конференція «Українство у світі: Україна є там, де живуть українці» (Чернігів, 23–25 травня 2008 р.); Міжнародна наукова конференція «Література для дітей і про дітей: історія, сучасність, перспективи» (Бердянськ, 15–16 вересня 2008 р.); Міжнародна наукова конференція «Література, мистецтво і гуманітарні науки XXI століття у перспективі глобалізаційних процесів» (Харків, 18–20 вересня 2008 р.).

Публікації. За темою дослідження вийшло друком 8 публікацій, 7 з яких вміщено у фахових виданнях, ліцензованих ВАК України.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаної літератури. **Обсяг дисертації** становить 173 сторінки основного тексту та 24 сторінки списку використаних джерел, що містить 235 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «Вступі» обґрунтовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету та завдання роботи, висвітлено зв'язок теми дисертації з науковими програмами й планами організації, в якій її виконано, визначено основні методи дослідження, його предмет і об'єкт, розкрито новизну, теоретичне значення та практичну цінність одержаних висновків, наведено дані про апробацію результатів наукового дослідження.

Перший розділ роботи – **«Проблеми і теоретико-методологічні засади вивчення творчості Михайла Івченка»** – складається з двох підрозділів, які присвячено аналізу науково-критичної літератури за темою дослідження. У *першому підрозділі* – *«Творчість М. Івченка в оцінці критиків і літературознавців»* – здійснено поетапний аналіз рецепції художньої спадщини письменника із урахуванням методологічних тенденцій кожного періоду. Він показав, що непересічний талант М. Івченка помітили й намагалися поцінувати вже сучасники прозаїка. Щоправда, в атмосфері зростаючого впливу більшовицької ідеології переважна частина з них не утрималася від вульгарно-соціологічних потрактувань (М. Доленго, Ю. Меженко, Б. Коваленко, С. Пилипенко, Л. Старинкевич, А. Ярмоленко). Проте в розвідках деяких тогочасних дослідників (О. Білецький, А. Лейтес, Я. Савченко, Ф. Якубовський) фіксуємо також окремі схвальні відгуки, які, акцентувавши стрижневі риси індивідуальної поетики митця, спрямували вектор об'єктивних івченкознавчих досліджень межі ХХ–ХХІ століть.

У сучасному українському літературознавстві характерною тенденцією стало звернення вчених до спадщини письменника в контексті досліджень про імпресіонізм (В. Агеєва, С. Журба, П. Ямчук). З'явилися спроби розглянути роман М. Івченка «Робітні сили» з націоцентричного (Л. Сенік) і міфопоетичного (Ю. Ганошенко) підходів, з'ясувати його жанрові особливості (Н. Бернадська), дослідити «генерику й архітектоніку» твору в контексті розвитку української романістики 1920–1930-х рр. (М. Васьків). Окремі аспекти доробку митця розроблялися в працях Р. Мовчан (аналіз своєрідного використання М. Івченком набутків національної філософії), В. Пахаренка (осмислення творчості М. Івченка як ідейно-естетичної альтернативи концепції соцреалізму), О. Романенко (з'ясування естетичних особливостей художньої концепції людини у творах М. Івченка), О. Харлан (дослідження специфіки осмислення письменником проблеми дегуманізації людини в технократичному суспільстві). Цілісний аналіз творчої спадщини М. Івченка спробувала здійснити О. Філатова, сконцентрувавши свою увагу на виокремленні проблемно-стильових домінант його прози. Однак, попри вагомий науковий здобуток, творчість письменника вивчена недостатньо.

У *другому підрозділі* – *«Теоретичні та методологічні основи дослідження»* – розглянуто теоретичні засади роботи, схарактеризовано методи

вивчення творчості М. Івченка на сучасному етапі. Особливу увагу приділено аналізу змісту понять «поетика» та «семантика» в загальному науковому дискурсі.

Праці, присвячені проблемам поетики (Г. Клочек, М. Кодак, М. Ласло-Куцок, В. Пахаренко, О. Потєбня, Ю. Тинянов, А. Ткаченко, Б. Томашевський, Р. Якобсон та ін.), дозволили зробити висновок, що, з одного боку, ця категорія характеризується певною «мінливістю», а з другого – експлікує найважливіші змістові домінанти поняття. По-перше, про поетику більшість дослідників висловлюється як про цілісну систему художніх засобів, їх естетичну єдність; по-друге, робиться акцент на принципах будови літературного твору. Ці «постійні смисли» (Г. Клочек), безсумнівно, обумовлені авторською індивідуальністю й конкретними завданнями окремого твору. Саме на них ми орієнтувалися при аналізі поетики М. Івченка, виділивши магістральний аспект дослідження – структурно-семантичний.

Огляд існуючих підходів до проблем семантики (Р. Барт, Ю. Лотман, М. Поляков, Ю. Степанов, Ц. Тодоров та ін.) показав, що при семантичному аналізі літературного твору художній текст розглядається як складний багаторівневий знак, покликаний образно, пластично відтворити процеси або явища дійсності. Дослідження взаємовідношень між «планом змісту» і «планом вираження» зорієнтоване на виявлення способів упорядкування знаків у художню систему, які уможливають передачу певної інформації про дійсність, зашифрованої в художньому тексті. Такий підхід дозволив з'ясувати специфіку семантизації формальних елементів структури в прозі М. Івченка, яка утворює глибинний зміст творів письменника.

У підрозділі також подано характеристику домінантної для поетики М. Івченка категорії «мотив» (А. Бем, О. Білецький, О. Веселовський, Б. Гаспаров, Г. Краснов, Є. Мелетинський, С. Неклюдов, В. Пропп, Б. Путілов, В. Руднєв, І. Силантьєв, Б. Томашевський, В. Тюпа, О. Фрейденберг, В. Халізов, В. Шкловський та ін.).

У **другому розділі** дисертації, що складається з трьох підрозділів, розглянуто **провідні мотиви прози Михайла Івченка**, через які вповні реалізувалася філософсько-світоглядна позиція митця. *Перший підрозділ* – «*Природа і людина в творах М. Івченка*» – розглядає специфіку художнього втілення пантеїстичних мотивів у прозі М. Івченка.

Про зв'язок прози М. Івченка з філософією пантеїзму писали В. Агеєва, Р. Мовчан та О. Філатова. Найменше дослідженими у творчості письменника є мотиви божественної сутності світу, духовної єдності природи й людини, протистояння природи й цивілізації. Аналіз показав, що в просторі авторського сприйняття природа й людина виступають органічними елементами світобудови, яка мислиться як одухотворена, гармонійно організована сутність. Письменник художньо оприявнює ідею еманції Бога через природу. Мотив божественної сутності світу конструюється через використання лексем

хтось / хто, що підкреслюють неможливість досягнення божества як чогось конкретного, уособленого. Саме ці займенники, що виражають неозначеність особи, найчастіше виступають «виконавцями» природних процесів і явищ («Земля в цвіту», «Напоєні дні», «Землі дзвонять», «Світляки» тощо).

У творах М. Івченка актуалізовано думку про те, що людина тільки на емпіричному рівні здатна відчуті присутність невідомої сили, яка творить «велику загадку життя», збагнути ж її за допомогою «раціо» неможливо. Цей зв'язок із землею, який інтуїтивно відчують Івченкові герої, увиразнюється через наскрізний мотив духовної єдності природи й людини. Внутрішню спорідненість людини й природи М. Івченко тісно пов'язує зі здатністю своїх героїв чути «музику землі», її спів, голос. Очевидними тут є тагорівські ремінісценції: світ розумівся індійським поетом як музична симфонія або поема, насичена музикою; щоб зрозуміти її й відкрити для себе гармонію повсякденного життя, людині потрібне тільки невеличке зусилля. Разом із тим герої М. Івченка хоч і здатні вловити «музику землі», проте відчують, що ніколи не зрозуміють її. У такому переосмисленні ідей Р. Тагора полягає драматизм філософської концепції М. Івченка. На його думку, людина від народження несе в собі величезний багаж знань про світ, але не в змозі ним скористатися, оскільки все більше віддаляється від природи.

У цьому контексті закономірно, що взаємини людини з природою у творах М. Івченка поступово набувають характеру протистояння. Мотив боротьби природи й цивілізації знаходить художнє вираження через опозицію «природне / штучне», якій надається оціночне значення «хороше / погане». Письменник утворює торжество одвічної природи, протиставляючи її всеперемагаюче життєве начало деструктивній силі цивілізації. Своєрідним еквівалентом руйнівної ходи прогресу у творах М. Івченка стає страхітливий образ залізного «звіра» «із кам'яної клітки», що усвідомлюється як символ цивілізації. У такому ж контексті виникає образ «театру». Приміром, у повісті «Землі дзвонять», оповіданні «Порваною дорогою» «театр», котрий у сприйнятті героїв М. Івченка постає як фальшива реальність, що є продуктом акторської гри, виникаючи в одному образному ряду з «містом», сприймається як метафора штучності цивілізаційних моделей.

Отже, особливість світогляду М. Івченка полягає в тому, що особистість у нього внутрішньо споріднена з «вищою духовною сутністю». Це становить основу світобудови й забезпечує її гармонійну єдність. Моделювання комплексу пантеїстичних мотивів ґрунтується на ідеї митця про втрачену гармонію, як наслідок духовного віддалення людини від природи.

У другому підрозділі – *«Екзистенційні мотиви творчості М. Івченка»* – розкрито ідейно-естетичне підґрунтя творчості М. Івченка з огляду на її співвіднесеність із філософією трагічного світовідчуття. Підкреслено, що М. Івченко – один із перших українських прозаїків періоду «розстріляного відродження», який звернувся до екзистенційної проблематики.

Аналіз показав, що центральним образом у творах письменника стала людина, яка у вирі революційних перетворень, у складну переходову добу соціальних потрясінь, занурюючись у власні переживання, почала відчувати парадоксальність нової дійсності, в якій не могла знайти місця для себе. Трагічність світосприйняття героїв М. Івченка закорінена в жорстокій дискредитації окремої індивідуальної свідомості, що стало наслідком активного впровадження ідеї класової приналежності. Для підкреслення болісного переживання втрати людиною особистісної свободи (в екзистенціалістському її розумінні) прозаїк використовує наскрізний мотив самотності, що проявляється як жорстоке неприйняття масою особистості героя («Чорні ріллі», «Векша») або як трагічне відчуття емоційної виокремленості, відчуження головного героя («Місто вмерло», «Зелене вікно», «Світляки»).

У творах першої половини 1920-х рр., художньо осмислюючи злам у свідомості людей, М. Івченко робить акцент на його соціальній природі. Моделюючи ситуацію зіткнення своїх героїв із жорстокою реальністю, письменник рішуче ставить на порядок денний фундаментальну екзистенційну проблему «автентичності / неавтентичності» існування. Основний конфлікт виникає на ґрунті розриву між ідеалом і дійсністю, метою і результатом («Векша», «Із днів польових»). Показовим прикладом є образ Корнія з новели «Наступ», для якого наступає час, коли дотримання комуністичних ідеалів вимагає відмови від власних прагнень і бажань. Відтак індивід повинен або скоритися обставинам (що в контексті екзистенціалізму означає відмову від «істинного» буття), або повністю зректися свого дотеперішнього життя (що, згідно з художньою логікою Івченкових творів, варто розцінювати як свідоме самоприречення на самотність і відчуження). Водночас автор наголошує на тому, що обидва шляхи передбачають спільний результат: людина більше не задовольняється дійсністю, а все її життя зводиться до страждання.

У творчості М. Івченка другої половини 1920-х рр. проблема «автентичності / неавтентичності» існування реалізується через мотив пошуку сенсу буття. Письменник наділяє своїх героїв розколотою хворобливою свідомістю людини, чиє заглиблення у власний внутрішній світ продиктоване загостреним почуттям справедливості й напруженими пошуками свого місця в житті. Духовна криза героїв виникає в цілком буденних умовах радянської дійсності («Березневі вітри», «Світляки», «Падеспань»). У просторі авторського сприйняття ця нудна й розмірена повсякденність, перетворюючись на своєрідну міжчасову порожнечу (коли людина немов «зависає» поміж минулим і майбутнім), набуває характеру «межової» ситуації. За таких обставин повернення сенсу буття для героїв М. Івченка виступає необхідною умовою «автентичності» їх існування. Майстерно створюючи «межові» ситуації, автор змушує свого героя обрати певну модель поведінки, яка є визначальною для його стосунків із навколишньою дійсністю. Найчастіше – це позиція протесту. Цей бунт особистості проявляється своєрідно, відповідно до її трагічного

світогляду: через втечу від суспільства («До землі», «В первісні простори») або добровільну смерть («Місто вмерло»). Однак можливий і активний протест героїв – так званий бунт у дії, що змушує їх вдаватися до радикальних вчинків («Векша», «Світляки», «Падеспань»).

Отже, екзистенційні мотиви самотності й відчуження, неспівпадання бажаного та дійсного, пошуку сенсу буття тощо, характерні для української літератури «розстріляного відродження», є одними з провідних у художньому доробку М. Івченка. Вони дозволили письменнику вповні відобразити драматичний характер суперечностей часу.

Третій підрозділ – «Колізія духовного й тілесного в прозі М. Івченка» – присвячено аналізу авторського погляду на питання про фундаментальний дуалізм людини, що проявився в гострому протистоянні духовного й тілесного начал. Акцентовано, що, творчо синтезувавши теорію інстинктів З. Фрейда й концепцію людини Г. Сковороди, М. Івченко висловив власний погляд на проблему.

Конфлікт між свідомим і підсвідомим актуалізується у прозі М. Івченка через мотив пробудження звіра в культурній людині. Текстуальний аналіз показав, що письменник моделює декілька варіантів бестіарної поведінки героїв, яка найчастіше реалізується у творах як сплеск неконтрольованої агресії або як потужне сексуальне бажання. Оповідання «На пасіці», «В рідній оселі», «Лісові пасма» об'єднує спільна ситуація – пробудження дикої неконтрольованої сили, яку герої відчують в собі і яка штовхає їх на жорстоке насильство. Описуючи раптове вивільнення первинних біологічних імпульсів, М. Івченко робить несподіваний висновок: людина сама може обирати бути їй чи не бути людиною. Показовим у цьому аспекті є оповідання «В останні хвилини», в якому духовна деградація Миколи (опинившись перед загрозою голодної смерті, герой зважується на брутальну крадіжку) протиставляється моральній вищості Льолі (дівчина свідомо обирає смерть). Таким чином, справжня сутність людини осмислюється М. Івченком через категорію моралі.

Інший варіант розвитку конфлікту між тілом і духом у М. Івченка представлений в оповіданнях «Падеспань», «Лісові пасма», повісті «Світляки» тощо. Письменник зосереджує увагу на аспекті фізичної близькості між чоловіком і жінкою. Статевий інстинкт у свідомості більшості героїв корелюється із невідкладною розумові деструктивною силою. Приміром, у повісті «Шуми весняні» мотив перетворення людини на тварину знаходить художнє вираження в метафорі «п'яної темної хвилі», що породжує стійкі асоціації із неприборканою стихією. У просторі читацького сприйняття цей повторюваний образ стає еквівалентом тваринних інстинктів людини, які вона повинна підкорити своїй волі. Неконтрольованість тваринних імпульсів людини розкривається і в оповіданні «Тіні нетлінні». У творі сексуальний потяг супроводжується проявами насильства й руйнації. Показово, що у свідомості

героїв така поведінка сприймається як наслідок тимчасового божевілля. У контексті аналізованої проблеми цю втрату розуму варто тлумачити як один із маркерів озвіріння людини.

Оригінальний підхід М. Івченка до осмислення проблеми «свідомого / підсвідомого» демонструє оповідання «Лісові пасма». Небезпечні наслідки вивільнення тваринного начала розкриваються через мотив полювання, який найбільш тісно пов'язується з образом злодія Вовнастого. В алегоричному плані його можна інтерпретувати як типовий образ «хижака». Однак протягом сюжету твору письменник змінює рольову позицію героя, актуалізуючи семантику «жертви». Так оприявнюється важлива закономірність: перебуваючи під владою первісних інстинктів, переслідувач (образ «хижака / мисливця») рано чи пізно неодмінно стає переслідуваним (образ «жертви»). Такий висновок автора містить виразний дидактичний акцент: проектуючи семантику покарання на мотив озвіріння людини, М. Івченко намагається підвести читача до думки, що людині необхідно боротися зі своїми первісними інстинктами.

Третій розділ дослідження – **«Ідейна парадигма інтелектуальної прози Михайла Івченка»** – складається з двох підрозділів, у яких розглянуто заключний етап еволюції філософсько-світоглядних та художньо-естетичних принципів М. Івченка. У *першому підрозділі* – *«Провідні колізії роману "Робітні сили"»* – основну увагу приділено дослідженню нових підходів до осмислення проблеми «раціонального / ірраціонального» в романі М. Івченка «Робітні сили».

У контексті Івченкової прози творчо відбилосся дуалістичне уявлення про людину як тілесно-духовну істоту, що, з одного боку, не заперечує її біологічну природу, а з другого – акцентує духовне начало. Авторська позиція щодо цього питання, яка розкривалася в новелах і оповіданнях письменника 1916–1919-х рр., а згодом – і у творах кінця 1920-х рр., через складну систему бінарних опозицій «тіло / дух», «інстинкт / розум», «природа / цивілізація» тощо помітно увиразнюється в романі «Робітні сили». М. Івченко трансформує полярний дуалізм конфлікту між раціональним та ірраціональним у тріаду «тіло – дух – розум», що реалізується через складну взаємодію дійових осіб. Відтак письменник підводить читача до думки, що цілісна людська натура обов'язково включає три складові – інтелектуальну, чуттєву та духовну.

Такий висновок дає змогу М. Івченкові чітко окреслити свою позицію щодо проблеми взаємодії природи та людини. У контексті роману остаточною перемогою раціонального начала, що прагне підкорити природу, перетворює людину на механізм (образи Савлутинського та Гамалія). І, навпаки, домінування фізіологічного начала, яке узалежнює людину від природи, означає її повернення до тваринної сутності (образи Горошка й Долинної). Переважання будь-якого з елементів повністю нівелює третій, урівноважуючий елемент – духовну сферу, – який визначає стосунки людини з природою на основі взаємодопомоги та «співробітництва» й робить її цілісною гармонійною особистістю (образ Орисі).

Таким чином, роман М. Івченка «Робітні сили» постає художньою моделлю для розкриття філософсько-світоглядної концепції митця, згідно з якою повернення гармонії для людини можливе тільки за умови свідомого узгодження її життя з мудрістю природи, об'єктивним порядком світобудови.

У другому підрозділі – «Проблема жіночої екзистенції в повісті "У сонячній колі"» – розглянуто зв'язок творчості М. Івченка з емансипаційною проблематикою. Наголошується, що інтелектуально-психологічне осмислення місця й ролі жінки в суспільстві письменник здійснює в категоріях філософії екзистенціалізму.

У повісті «У сонячній колі» феміністична ідеологія розкрита, здебільшого, крізь призму чоловічого сприймання. Відтак у полі зору письменника опиняються нав'язані цілком конкретними соціально-історичними умовами патріархальні стереотипи, згідно з якими традиційно чоловічою вважається функція конструювання / підкорення, що ототожнюється із суспільним прогресом (сфера культури), натомість за жінкою закріплюється функція продовження роду (сфера природи). Ця опозиція реалізується через змалювання подружніх стосунків Івана Семеновича Косеня. Герой сприймає власну дружину як беззахисну, безпомічну істоту, котра повсякчас потребує його чоловічої підтримки або допомоги. За М. Івченком, ця беззахисність, власне, й програмує в чоловічій свідомості комплекс «героя-рятівника» та визначає жінку як неповноцінну особистість, а отже, легітимізує її залежність. Цілком закономірним у такій ситуації прочитується Ліліне прагнення вибороти право на свободу (в екзистенціалістському їй розумінні) – відбутися як людська істота, рівна за своєю онтологічною сутністю чоловікові, що в контексті твору виявляється еквівалентним поняттю «автентичного» існування.

Прикметно, що боротьба Лілі не набуває рішучого характеру якраз тому, що в неї ще збереглися традиційні ознаки жіночності: материнський інстинкт, емоційність, прагнення родинного затишку тощо. За художньою логікою твору, така природа жіночої натури усвідомлюється як іманентна, однак саме вона стає причиною приниження жінки й одночасно – інструментом самовиправдання чоловіків. У зв'язку із цим показовою є позиція Косеня: під приводом «природного призначення статі» Іван Семенович підносить справжній культ жінки, однак під цим же приводом розвінчує його. Для героя загалом характерні сакралізація жінки-матері, захоплення її «місією» продовжувачки роду / життя і, з другого боку, небажання розділити весь тягар цієї «добровільної страдниць».

Отже, зображення конфлікту між статями в М. Івченка набуває контрверсійного характеру. З одного боку, письменник відверто показує ворожість, нерозуміння, зневагу і прагнення підкорити своїй волі жінку, а з другого – він усе ж імпліцитно погоджується з ідеєю про те, що соціокультурна роль жінки не може бути тотожною ролі чоловіка.

Четвертий розділ дисертації – «**Поетикальні особливості прози Михайла Івченка**» – складається з двох підрозділів, у яких розглянуто питання про універсальні закономірності творчої лабораторії М. Івченка через виокремлення релевантних категорій поетичної системи прозаїка. У *першому підрозділі* – «*Імпресіоністичний хронотоп у системі поетики М. Івченка*» – крізь призму поетики імпресіонізму розглянуто специфіку часопросторового континууму художнього світу М. Івченка.

Аналіз показав, що особливості світогляду М. Івченка проявилися в майстерному відтворенні суб'єктивного хронотопу. Висвітлюючи осягнення часу та простору своїми героями, письменник намагається перш за все розкрити їхній внутрішній світ. Із цією метою він удається до відтворення індивідуалізовано-ситуативного сприйняття часу та простору персонажами. Так, наприклад, вираженням особливого способу світобачення людини в період бурхливих революційних подій у творах прозаїка стає втрата відліку часу («Земля в цвіту», «Порваною дорогою», «Землі дзвонять»). Достовірній передачі психологічного стану героїв у прозі М. Івченка служить також уповільнення або зупинка часового ритму, що, за нашими спостереженнями, найчастіше виступає симптомом нудьги героя («Шуми весняні», «Королівна Зелених Борів»).

Для імпресіоністичного ставлення до часу характерною була концентрація уваги на одномоментному, епізодичному. М. Івченко відмовився від зображення чіткої хронологічної зміни подій у житті героя. Тому зазвичай фабульний час його новел обмежується тільки короткотривалим фрагментом, вихопленим із суцільного потоку життя персонажів. Об'єктивна реальність у М. Івченка подрібнена як на рівні часу, так і на рівні простору, що автор часто фіксує в назвах творів: «В останні хвилини», «На пасіці», «В рідній оселі» тощо. Поряд із ущільненням часопростору прозаїк використовує інший прийом: важливе місце він відводить маренням, мріям і особливо – спогадам своїх героїв, що закономірно спричинює дискретність, уривчастість хронотопу («Тіні нетлінні», «У сонячнім колі»). Можемо стверджувати, що збільшення ролі ретроспекцій загалом є показовим для поетики М. Івченка, адже в контексті його прози ретроспективність набуває ознак специфічної форми психологізму.

Імпресіоністична концепція часопростору ґрунтувалась також на усвідомленні безперервної мінливості світу (поміченої живописцями під час роботи на пленері), яка актуалізувала у свідомості митців категорію руху. У творчості М. Івченка ця тенденція набула реалізації в хронотопі дороги. Особливості його моделювання розглянуто на прикладі новели «До землі (Лірика осені)». Доведено, що в загальній моделі простору проаналізованого твору образ дороги реалізується як розгорнута метафора-символ життя героїв. У художньому світі новели дорога пов'язана з хронотопом «внутрішнього буття» людини. Вона, розгортаючись у фізичному часопросторі, одночасно втілює спробу пізнання себе і світу.

Одним із ключових для розуміння імпресіоністичної концепції часу в М. Івченка постає хронотоп вічності. Він виявляє філософську спрямованість творчості митця, коли людина та її життя ставляться на терези поруч із могутнім надчасовим потоком буття. Дихотомія «особистість / вічність» виступає контрапунктом усєї творчості письменника. Розсуваючи часові кордони і просторові межі, автор створює уявлення про вічність як безмежну, одухотворену, гармонійно організовану сутність. Неодмінними ознаками образу вічності в М. Івченка є її нескінченний колообіг, загадковість, первісність. Ці спільні типологічні риси образу, які прозаїк підкреслює введенням у текст відповідної лексики, чітко виділяються в багатьох творах М. Івченка. На протилежному полюсі дихотомії – образ людини, яка уявляється письменникові цеглинкою всесвітнього понадчасового потоку буття. На тлі величності всесвіту, яку постійно відчувають Івченкові герої, власне життя у співвідношенні з невинним потоком часу уявляється їм тільки миттєвістю. Образ вічності в М. Івченка постійно виникає поруч із думкою про кінцевість людського існування. На нашу думку, автор навмисне поєднує дві протилежні ідеї: швидкоплинності людського життя й невинності потоку часу, що дозволяє увиразнити їх звучання, акцентувати одвічну дихотомію.

Отже, можемо підкреслити важливу роль хронотопу загалом (як художньої константи) у системі поетики прози М. Івченка: структура часопросторового континууму творів митця нерідко виконує сюжетотвірну функцію, виступає засобом втілення морально-філософської проблематики, а також являє собою продуктивну форму відображення внутрішнього світу людини.

Другий підрозділ – «Поетика психологізму в прозі М. Івченка» – присвячено дослідженню поетики М. Івченка в межах категорії художнього психологізму. Встановлено, що глибокий і всебічний психологічний аналіз – суттєва риса поетики М. Івченка, яка охоплює важливі структурні рівні його творів: мовно-фразеологічний, проблемно-тематичний, образний, сюжетно-композиційний, жанрово-стильовий.

Особливість поетики М. Івченка полягає в тому, що людина зображена у творах прозаїка через її складний психологічний стан. Практично в усіх творах, що увійшли до збірок «Шуми весняні» (1919), «Імлистою рікою» (1925), «Порваною дорогою» (1926), «Землі дзвонять» (1928), автор показує, в першу чергу, не розвиток характеру, а розмаїття станів, настроїв, вражень, почуттів, переживань певної людини в різноманітні періоди її життя. Однак оповідання «Березневі вітри» (1928), «Падеспань» (1928), роман «Робітні сили» (1929) та повість «У сонячній колі» (1929) засвідчують, що наприкінці 1920-х рр. відбуваються суттєві зміни в художньо-естетичній системі прозаїка, зокрема й на рівні психологічному. Ці зміни пов'язані з тим, що письменник починає активно використовувати елементи поетики інтелектуального роману. Тенденції до інтелектуалізації знаходять конкретний прояв у специфіці характеротворення, коли метою відтворення людських характерів стає

аргументація або демонстрація концептуальної ідеї твору. Показовим прикладом у цьому аспекті є роман «Робітні сили». У творі відсутнє зображення характеру як цілісної багатогранної єдності. Герої постають носіями ідей, які репрезентують гостро протилежні життєві позиції, що закономірно зумовлює схематизм характерів, порушення психологічної достовірності, перевантаження оповіді тривалими діалогами, дискусіями та суперечками героїв. При цьому психологічна манера письма, властива для всієї творчості письменника, зберігається.

До пізнання глибин людської свідомості М. Івченко наближається за допомогою різноманітних форм психологізму: прямої, опосередкованої (непрямої) та описової. Аналіз показав, що вже в ранніх своїх творах письменник відмовляється від простого узагальненого позначення душевного стану персонажа. М. Івченко вдається до комбінованого застосування основних форм психологізму (і, відповідно, властивих їм засобів та прийомів) у залежності від їх художньої та психологічної доцільності, зображально-виражальних можливостей. У такому ракурсі окрема дослідницька увага приділяється основним прийомам психологічного аналізу в прозі митця. Так, уже рання проза демонструє талант М. Івченка-психолога, який проявляється в майстерному відтворенні внутрішнього мовлення персонажів, специфічному використанні пейзажів, матеріалізації психічних реакцій, у підвищеному ступені асоціативності. Характерною рисою поезики М. Івченка можна вважати також відсутність чіткого подієвого плану при розвинутому лірико-психологічному сюжеті. У творчості кінця 1920-х рр., не відмовляючись від попередніх здобутків, письменник значно розширює арсенал художніх засобів психологізації: актуалізується роль авторського коментаря, посилюється інтерес М. Івченка до портретної деталі, тій же меті – характеристиці внутрішнього світу людини – служать образи-символи.

ВИСНОВКИ

Прозовий доробок М. Івченка являє собою самобутнє художнє явище української культури першої третини ХХ ст. Витворюючи свій поетичний світ, письменник прагнув перш за все осягнути душу людини, її складний і багатогранний внутрішній мікрокосм. На такому матеріалі він розробляв концепцію дійсності, основні положення якої набули художнього втілення через комплекс мотивів.

Важливе місце в структурно-семантичній парадигмі прози М. Івченка посідають пантеїстичні мотиви. Природа була для письменника уособленням певного духовного абсолюту, джерелом життєвої енергії. Він, осмислюючи свою технократичну добу як переломний період історії, що характеризується втратою духовності, тотальною байдужістю й нерозумінням, тільки в поверненні людини «до землі» бачив досягнення нею загубленої гармонії. Інтерпретація прозових

творів М. Івченка переконує в тому, що митець через мотиви божественної сутності світу, нерозривної єдності природи й людини, відпочинку на лоні природи, протистояння природи й цивілізації утворює ідею про людину як частину безмежного та величного всесвіту, тому її стосунки з природою повинні бути гармонійними.

Одним із ключових для розуміння концепції людини і світу М. Івченка є комплекс екзистенційних мотивів. Митець, осмислюючи сучасну йому пореволюційну дійсність, яка видається йому дисгармонійною, розбалансованою, звертається до розкриття внутрішніх переживань окремої особистості, розгубленої та самотньої, а тому – страждаючої. Утілюючи мотиви самотності й відчуження, екзистенційного вибору, зайвої людини, письменник вдається до моделювання «межових» ситуацій, коли особистість реагує на навколишню дійсність розгубленістю та страхом. Особливо це помітно в станах і настроях героїв таких творів, як «В останні хвилини», «В первісні простори», «Місто вмерло», «Земля в цвіту», «Векша» тощо. Мотиви неспівпадання бажаного й дійсного, пошуку сенсу буття актуалізують ключову для філософії екзистенціалізму проблему «автентичності / неавтентичності» існування («Із днів польових», «Наступ», «Світляки» та ін.).

В українській літературі 1920-х рр., яка позначена впливом ідей західноєвропейської філософської думки, широко розгорнувся «дискурс ірраціональності». Із цим пов'язана актуалізація конфлікту між свідомим і підсвідомим, раціональним та ірраціональним, яка у творчості М. Івченка набула особливої специфіки. Творчо синтезувавши ідеї західних мислителів із концепцією людини Г. Сковороди, прозаїк розкрив суперечності між інстинктом і розумом. Ця фундаментальна антитеза реалізувалася в його творах через мотив людини-звіра, який, гостро контрастуючи з мотивом духовної єдності людини й природи, виявив авторську позицію: письменник ніколи не зможе примиритися з тим, що людина – «вінець творіння» – знижується до рівня тваринних інстинктів. Конфронтація мотивів надає особливого драматичного відтінку всій художній концепції дійсності митця, а ідея двоїстої суті людини перегукується із екзистенційною концепцією роздвоєння особистості.

Творча еволюція М. Івченка засвідчує послідовний рух митця до увиразнення його філософсько-світоглядних та художньо-естетичних поглядів, які набули найповнішого втілення в інтелектуальній прозі. Роман «Робітні сили» та повість «У сонячній колі» як хронологічно, так і концептуально можна вважати підсумковими у прозі М. Івченка. Як і в більшості творів письменника, в них художньо осмислюється конфлікт між природою і людиною, тілесним і духовним, емоційним і розумовим. Письменник гостро розкрив внутрішні суперечності людини, яка одночасно несе в собі три начала – тілесне, інтелектуальне і духовне. Полярний дуалізм «тіло – дух» або «тіло – розум», характерний для більшості ранніх творів, він поступово трансформувалася у триаду

«тіло – дух – розум». Це дало змогу найповніше розкрити проблему онтологічної сутності людини.

У художньо-естетичному втіленні письменником морально-філософської проблематики найважливішою стала імпресіоністична стильова домінанта. Важливою конститутивною ознакою поезики М. Івченка є часопросторова організація його прози. При аналізі хронотопної структури ми виходили з характерної для імпресіонізму тенденції до суб'єктивного відтворення дійсності, коли важливим для митців стає зображення не стільки подій, явищ чи предметів, як вражень від них. Характерними рисами Івченкової концепції часопростору можна вважати дискретність, уривчастість, зосередження уваги на епізодичному, гранично суб'єктивному моменті життя людини, протиставлення побутового виміру буттєвому. Автор вдається до ущільнення й подрібнення часу та простору, уповільнення або прискорення часового ритму, порушення хронологічної послідовності подій через уведення численних ретроспекцій, мрій або марень персонажів. Просторово-часовий континуум більшості творів письменника визначає контраст тимчасовості людського життя й вічності, тому особистість у М. Івченка перебуває одразу у двох часопросторових площинах: скороминуче земне існування людини проходить на тлі безмежності всесвіту.

Для поезики М. Івченка характерний глибокий психологізм. Достовірне та всебічне висвітлення душевних процесів людини, її внутрішнього світу є однією з важливих ознак літературного імпресіонізму. Фіксує певну мить із життя своїх героїв, однак психологічно напружену і часто навіть визначальну мить, прозаїк прагне проникнути в таємницю людської душі. Дослідженню внутрішнього світу людини підпорядковуються у творах М. Івченка різноманітні засоби і прийоми. Серед них слід виділити насамперед внутрішні монологи, асоціативність, психологічний аналіз і самоаналіз, потік думок, невласне пряму мову, образи-символи, портретні характеристики, пейзажі тощо. Гострої драматичної напруженості письменник досягає завдяки майстерному поєднанню прямої та опосередкованої форм психологізму.

Творчість М. Івченка засвідчує еволюцію в змалюванні внутрішнього світу героя. Передусім письменник переходить від зображення безпосередніх вражень людини до змалювання характерів. Особливо помітним це стає в його пізній творчості, яка позначена впливом поезики інтелектуального роману. Елементи характеротворення набувають у М. Івченка особливої специфіки, адже письменник-інтелектуаліст, зображуючи внутрішнє життя людини, обумовлює його рухом центральної ідеї твору. Тому характери відзначаються схематизмом, відсутністю психологічної достовірності тощо.

Аналіз семантики й поезики прози М. Івченка засвідчив перехід письменника від традиційної естетики народницького реалізму до засад нового модерністського мистецтва, дав змогу скласти більш глибоке й повне уявлення про художньо-естетичні та проблемно-філософські обрії українського історико-літературного процесу доби «розстріляного відродження».

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Акулова Н. Особливості інтерпретації творчості М. Івченка в сучасному літературознавстві / Надія Акулова // Питання літературознавства / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка ; ред. кол. : О. В. Червінська (гол. ред.) [та ін.]. – Чернівці, 2007. – Вип. 74. – С. 245–254.

2. Акулова Н. Ю. Функціональна роль пейзажу в прозі М. Івченка / Н. Ю. Акулова // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка / ред. кол. : С. Я. Харченко (гол. ред.) [та ін.]. – Луганськ, 2008. – № 1 (140) : Філологічні науки. – С. 6–14.

3. Акулова Н. Ю. Хронотоп дороги в ліро-імпресіоністичній прозі М. Івченка і А. Чехова (на матеріалі творів «До землі (Лірика осені)» М. Івченка та «На подводе» А. Чехова) / Акулова Н. Ю. // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. – К., 2008. – Вип. 15 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 330–336.

4. Акулова Н. Ю. Пантеїстичні мотиви в творчості М. Івченка / Н. Ю. Акулова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія / ред. кол. : Ю. М. Безхутрий (відп. ред.) [та ін.]. – Х., 2008. – № 798, вип. 53. – С. 188–192.

5. Акулова Н. Ю. Мотив самотності й відчуження особистості в прозі Михайла Івченка / Акулова Н. Ю. // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. – К., 2008. – Вип. 19 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 64–69.

6. Акулова Н. Ю. «Робітні сили» Михайла Івченка й український інтелектуальний роман першої третини ХХ століття / Н. Ю. Акулова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія / ред. кол. : Ю. М. Безхутрий (відп. ред.) [та ін.]. – Х., 2008. – № 836, вип. 54. – С. 162–164.

7. Акулова Н. Ю. Поетика імпресіонізму в прозі Михайла Івченка / Акулова Н. Ю. // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. – Донецьк, 2009. – Вип. 20 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 125–133.

8. Акулова Н. Ю. Модель екзистенційної свідомості в українській літературі першої третини ХХ століття (на матеріалі прози Михайла Івченка) / Н. Ю. Акулова // Східнослов'янська філологія : від Нестора до сьогодні : матеріали Міжнародної наукової конференції, 22–23 травня 2008 р. / редкол. : В. М. Докашенко (гол. ред.) [та ін.]. – Горлівка, 2008. – С. 155–156.

АНОТАЦІЯ

Акулова Н. Ю. Проза Михайла Івченка (семантика, поетика). – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за

спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2009.

У дисертації здійснено комплексний аналіз особливостей семантики й поетики прозового доробку М. Івченка крізь призму естетичної парадигми імпресіонізму, що включає характеристику провідних мотивів, дослідження проблемно-філософського дискурсу інтелектуальної прози, розгляд специфіки моделювання часопросторової структури та художнього психологізму в індивідуальній творчій системі письменника.

Дослідження семантики прози М. Івченка дозволяє зробити висновок, що ідейно-естетичне поле прози митця охоплює культурний і природний, свідомий і підсвідомий, соціально-історичний та морально-психологічний, побутовий та буттєвий виміри людського життя, які завжди взаємозумовлені та майстерно пов'язані між собою. Письменник намагався всебічно зобразити окрему індивідуальність із її складним внутрішнім світом на тлі сучасної йому дійсності.

Аналіз поетики прозових творів М. Івченка на двох основних рівнях – хронотоп і психологізм – засвідчив перехід письменника від реалістичної парадигми української літератури ХІХ ст. до естетики модернізму, яка реалізувалася у творчості митця через виразну імпресіоністичну стильову домінанту.

Ключові слова: семантика, поетика, імпресіонізм, мотив, інтелектуальна проза, хронотоп, психологізм.

АННОТАЦІЯ

Акулова Н. Ю. Проза Михаила Ивченко (семантика, поэтика). – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина. – Харьков, 2009.

В диссертации произведен комплексный анализ особенностей семантики и поэтики творческого наследия М. Ивченко сквозь призму эстетической парадигмы импрессионизма, включающий характеристику основных мотивов, исследование проблемно-философского дискурса интеллектуальной прозы, рассмотрение специфики моделирования пространственно-временной структуры и художественного психологизма в индивидуальной творческой системе писателя.

Исследование семантики прозы М. Ивченко позволяет сделать вывод, что идейно-эстетическое поле произведений художника охватывает культурный и природный, сознательный и подсознательный, социально-исторический и морально-психологический, бытовой и бытийный уровни человеческого существования, которые всегда взаимообусловлены и взаимосвязаны. Писатель пытался всесторонне изобразить отдельную индивидуальность с ее сложным внутренним миром на фоне современной ему действительности.

Анализ поэтики прозы М. Ивченко на двух основных уровнях – хронотоп и психологизм – демонстрирует переход писателя от реалистической парадигмы украинской литературы XIX века к эстетике модернизма, которая реализовалась в творчестве художника через импрессионистическую стилевую доминанту.

Ключевые слова: семантика, поэтика, импрессионизм, мотив, интеллектуальная проза, хронотоп, психологизм.

SUMMARY

Akulova N. Y. Mikhaylo Ivchenko's Prose (semantics, poetics). – Manuscript. The dissertation for obtains the degree of Candidate of Science (Philology) in speciality 10.01.01 – Ukrainian literature. – V. N. Karazin National University of Kharkiv. – Kharkiv, 2009.

The thesis is devoted to the complex analysis of specialties of semantics and poetics of M. Ivchenko's prose works in the light of aesthetic paradigm of the impressionism, that includes the description of main motives, the research of problem-philosophic discourse of intellectual prose, the consideration of modeling specific character of time-spatial structure and artistic psychologism in the individual creative system of the writer.

The observation of tune structure of Ivchenko's prose demonstrates that the ideological-figurative and problem-thematic specific characters of his creation are two basic tune complexes: the pantheistical and the existential. The motives, discovering the idea of the author about the interrelations of a person to nature, are the first complex. These are the motives of the divine point of the world, the spiritual oneness of the nature and the man, the rest in the open air, the opposition of the nature and the civilization. The second complex of the motives – existential – demonstrates the vital peculiarities of the «crisis» sense of a soviet man of the 1920th and consists the motives that became the dominant in the creation of many authors of the period of «the shot revival». This are the motives of the privacy and the alienation of personality, the existential choice, the unaccordance of the eligible and the true one, the search of the being purport. The motive of the opposition of the corporal and the spiritual man elements that makes actual such key ethic-philosophical notions of Ivchenko's world view, as spirituality, culture, moral. The aforewritten motives acquire in the works of the writer the original artistic embodiment and the individual author interpretation.

The dissertation calls attention to the analysis of the ideological paradigm of intellectual prose of M. Ivchenko, which gave evidence of the gradual movement of the artist to expressing of his philosophic-outlooked and artistic-aesthetic views. The novel «Working manpower» and the tale «In the sun circle» can be considered final in M. Ivchenko's creation work both chronically and conceptually. They interpret the conflict of nature and a man, of the physical and the inner one, of the

emotional and the intellectual one so as the most works of the prosaic. The foregoing problems are realized in the texts by the definite composition of signs that allow to add them to the properties of the Ukrainian intellectual prose of the first third of the 20th century: the author uses the artistic means and methods that are unswerving to the intellectual (not to the emotional) comprehending of the plot of the works, the subject of the novel and the tale has the dialogue form, his outside sheet is of an insignificant importance in the composition of the problem-philosophical outline, the evolution of the characters depends on the conceptual idea of the works completely.

The research of the poetics peculiarities of M. Ivchenko's prose allows underlining the importance of the chronotopos in the artistic system of the writer. The distinguished features of Ivchenko's conception of time-spatial are the discretion, intermittence, concentration of the attention to the episodic, subjective life moment of the man, the antithesis of the domestic measuring and the being one. It is proved that in the functional plan the structure of the time-spatial continuum of the works of writer fulfils a subject role, is the means of embodiment of the ethical-philosophic problems and also is the productive form of the representation of man's private world. But Ivchenko's artistic psychologism is more considerable and complicated. It is the condition of the main artistic method of the writer – impressionism and manifests itself in the different forms and means. So the prose of the author shows the psychologically authentic representation of mental world of the heroes by the demonstration of the inner speech of the characters, by the using of the landscapes and figure-symbols, by the materializing of mental reactions.

Ivchenko's prose came into being on the basis of transition from the traditional esthetic of folk realism to the means of new modern art. The results of research convince that experience of writer's predecessors (M. Kocyubinskiy, V. Stefanik) and contemporaries (A. Golovko, G. Kosinka, V. Pidmogilniy, M. Khvilyoviy), the traditions of home (G. Skovoroda) and world (R. Tagor, F. Nietzsche) philosophic views are the powerful base, on which the artistic world of M. Ivchenko was formed. Ivchenko's creation is the original phenomenon of the Ukrainian culture of the first third of the 20th century. Writer's prose representates the creative integration of different ideological-artistic conceptions: it has impressionistic lyricism, elements of symbolism, approach to the method of the socialist realism. M. Ivchenko tried to show individuality with his sophisticated private world on the background of the modern reality, giving it in different perspectives – in the ontological, the existential, the social-historical, and the psychological one.

Key words: semantics, poetics, impressionism, motive, intellectual prose, chronotopos (time-and-space), psychologism.